Vem är du? Här är jag!

Om porträtt och identitet

nationalmuseum

Vem är du? Här är jag!
Om porträtt och identitet
Studiematerial med lärarhandledning för åk 4–6

Innehåll

3 Kort om studiematerialet
3 Koppling till läroplanen
4 Porträtt nu och då
5 Förslag på frågor att diskutera
6 Fakta om konstverket och övningar – Drottning Kristina som barn
7 Fakta om konstverket och övningar – Gosse blåsandes flöjt
8 Fakta om konstverket och övningar – Romantiskt landskap med gran
9 Fakta om konstverket och övningar – Asmund Palm, köpman i Konstantinopel
10 Fakta om konstverket och övningar – Brorsdöttrarna Sigrid och Anna Mazér
11 Fakta om konstverket och övningar – Interiör med kvinna i korgstol
12 Alla konstverk i helsideformat

TIPS! På nationalmuseum.se/skola kan du ladda ner en PowerPoint-presentation med bilder på alla de analyserade konstverken samt ett flertal kompletterande exempel.

Kontakt
Har du frågor eller synpunkter på materialet skicka gärna ett mejl till **skola@nationalmuseum.se**

Materialet är sammanställt år 2018 av Helena Sjödin Landon och Alexander Kateb.

Kort om studiematerialet

I Nationalmuseums samlingar finns många målade porträtt, från medeltiden fram till början av 1900-talet. Porträtt berättar nästan alltid något om den som är avbildad och om den tid då de är gjorda. Många av de äldre porträtten är idealiserade för att passa sin tids ideal, men en del är målade för att ge en så verklighetstrogen bild av den avbildade som möjligt.

Porträtt, historiska såväl som samtida, är tacksamma och roliga att använda som läranderesurs. De är lätta att relatera till, jämföra, undersöka och diskutera. Porträtt kan användas för att arbeta med frågor som rör identitet, genus, makt, trender, mode och skönhetsideal.

Studiematerialet *Vem är du? Här är jag! Om porträtt och identitet* är framtaget för att passa årskurs 4–6. Det kan även anpassas till andra åldrar.

Koppling till läroplanen

Studiematerialet *Vem är du? Här är jag! Om porträtt och identitet* har utformats med grundskolans läroplan, Lgr11 i åtanke. Där står det bland annat att varje elev ska få möjligheter att utveckla sina möjligheter att kommunicera genom att samtala, läsa och skriva samt att skapande arbete och lek är väsentliga delar i det aktiva lärandet. Skolan ska stimulera elevernas kreativitet, nyfikenhet och självförtroende samt uppmuntra dem att pröva egna idéer och lösa problem. Genom ett historiskt perspektiv ska eleverna ges möjlighet att utveckla en förståelse för samtiden och en beredskap inför framtiden. De ska också ges möjlighet att utveckla sin förmåga till dynamiskt tänkande. Både de intellektuella och de praktiska, sinnliga och estetiska aspekterna ska uppmärksammas i skolarbetet.

Studiematerialet bidrar till punkterna ovan och kan till exempel användas för att utveckla elevernas eget bildskapande och berättande i bild och svenska, eller som inspiration och fördjupning i teman om identitet och livsfrågor i ämnen som historia och samhällskunskap.

Lärarhandledningen/materialet kan också användas för att utveckla elevernas förmåga att analysera historiska och samtida bilders uttryck, innehåll och funktioner. Porträtten, vilka ges som exempel, kan tillföra olika perspektiv på egna identiteter, värderingar och föreställningar.

Porträtt nu och då

En människas ansikte och kropp kan berätta mycket. Redan som spädbarn lär vi oss att tolka både ansiktsuttryck och kroppsspråk. Med en snabb blick känner vi igen ett glatt eller sorgset ansikte medan andra känslor och uttryck kan vara mer svårtolkade. Vi kommunicerar med en slags ordlös kommunikation när vi läser av varandra, både i verkligheten och på bild.

Aldrig har bilder på människor varit så vanligt förekommande som i dag. Vi ser bilder av människor överallt: i reklam, på nätet, tidningar och hemma. Vi fotograferar oss själva och andra med våra mobiltelefoner och lägger ut bilder på internet och i sociala medier. Vi är medvetna om hur vi framställer oss själva och detta påverkas också av var vi väljer att visa bilderna någonstans. Bilderna som läggs upp på Instagrams långsamma flöde har ofta en annan karaktär än de som exempelvis flimrar förbi på Snapchat. Vårt behov av att få synas och på olika sätt kommunicera med varandra är stort, och idag har vi fler möjligheter än någonsin att kunna göra detta.

Porträtt har alltid använts för att berätta vem man är eller skulle vilja vara. Det handlar om så mycket mer än bara utseende eller yta. Genom att tolka ansiktsuttryck, gester, kroppsspråk, attribut och symboler i porträtten stiger historiens människor fram och möter oss i nutiden. Vi kan se det som skiljer oss åt men också det som förenar oss.

Dåtida porträtt berättar om tiden då bilden gjordes, om det som ansågs vara fint, om personen var rik eller fattig. Olika tider har haft olika ideal och gamla bilder kan ge ledtrådar till hur dåtidens ideal och tankar var formade. Men vill vi veta mer om hur de tänkte och kände räcker det inte alltid med att bara titta på bilden. Att lära sig mer om den historiska tiden då bilden gjordes, om modellen som är avbildad och om konstnären som gjort bilden kan ge andra viktiga ledtrådar.

Konstnären tillför också färgen, linjerna och formernas språk i porträtten. Vad berättar färgerna i bilden för oss? Är de lågmälda eller högljudda? Varma eller kalla? Är formerna lugna eller oroliga, linjerna snurriga eller ordentliga? Vad berättar det om personen som är framställd på bilden?

Genom att titta på, jämföra, och undersöka olika typer av porträtt kan vi lära oss något om både dåtid och nutid. Porträtt kan berätta något om personen på bilden eller kanske vem man själv är.

Förslag på frågor att diskutera

Vad kan porträtt och identitet betyda?
Här finns några frågor att utgå ifrån för att tillsammans fundera och prata om vad porträtt och identitet är och kan vara. Arbeta två och två med frågorna eller prata flera tillsammans.

Porträtt

- Vad är ett porträtt? Måste ett porträtt vara av en person?
- Är det viktigt att ett porträtt är fotografiskt likt?
- Hur kan man veta att porträttet ger en sann bild av den avporträtterade?
- Kan en landskapsmålning eller ett stilleben vara som ett porträtt?
- Visar din passbild en verklig bild av dig?

Identitet

- Vad är identitet? Identitet brukar beskrivas som det som definierar en unik människa, men vad betyder det egentligen att vara unik?
- Är identiteten oföränderlig eller utvecklas och förändras den? Har du samma identitet som barn och som vuxen?
- Kan ett porträtt ge en bild av en människas identitet? Var sitter identiteten egentligen? Speglar det yttre i form av kläder, utseende och beteende vilka vi är inuti?

Bildanalys
Att beskriva vad man ser och diskutera sina slutsatser med andra är en enkel form av bildanalys. Här finns några frågor att utgå ifrån. Titta noga och fundera över bilderna tillsammans.

Arbeta två och två med frågorna eller prata flera tillsammans. Frågorna kan också användas på samtida porträtt-bilder från tidningar, nätet eller skollitteratur.

Jämför gärna de olika porträtten och fundera om det finns likheter och skillnader mellan dem. Tänk på att alla ser och upplever bilder på olika sätt. Att höra andras tankar är spännande och i upplevelsen finns inget rätt eller fel!

- Vad ser du?
- Beskriv personen på bilden. Titta på hur är den klädd? Hur ser håret ut? Berättar kläderna något? Yrke? Status?
- Kan vi se vad personen på bilden tänker eller känner? Titta på ansiktsuttryck, blick och kroppshållning.
- Var är personen någonstans? Inomhus eller utomhus? Berättar platsen något särskilt om personen?
- Finns det några saker i bilden? Berättar de något om personen?
- Vad är det för färger i bilden? Är de ljusa eller mörka? Varma eller kalla?
- Hur skulle det kännas att vara inne i den här bilden tror du? Kan du beskriva stämningen?
- Skulle du vilja bli kompis med personen på bilden?
- Kan man se på en avbildad person hur den är som människa?

Drottning Kristina som barn, ca 1638
Jacob Heinrich Elbfas skola

Detaljerna i porträttet av Kristina visar att det är en drottning vi ser på bilden. På huvudet bär hon en liten krona. Hennes klänning är sydd i vackra tyger och hon bär pärlor och ädelstenar runt halsen, i öronen och i håret. I den vänstra handen håller hon en strutsfjäder att fläkta sig med och den andra handen håller hon på ett guldäpple. Äpplet ligger på bordet tillsammans med en krona och en lång guldstav som kallas spira. Det är tre av riksregalierna, symboliska föremål som fortfarande finns och används av kungligheter. Äpplet ska visa att makten kommer från Gud, spiran visar att drottningen eller kungen genom Gud har fått makten att bestämma över folket och kronan berättar om äran och härligheten i att få bestämma.

Tänk dig att vara barn och samtidigt vara den som bestämmer över ett helt land. Kristina, som vi ser på bilden, blev drottning redan innan hon hade fyllt sex år, 1632. Det tog ganska många år innan hon helt och hållet fick bestämma, men hela sin uppväxt visste hon och alla runt omkring henne att hon var den som skulle styra Sverige. Vi vet inte riktigt hur gammal hon är när den här bilden målades, kanske 10 eller 11 år.

Att diskutera och undersöka
Porträttet av Kristina signalerar en person med hög status och makt. Leta på nätet och i dagstidningar efter bilder av presidenter, kungligheter och chefer och titta på hur de avbildas i dag. Finns det skillnader och likheter mellan dåtidens och nutidens makthavare? Titta på kroppsspråk, kläder eller ansiktsuttryck. Fundera på varför de väljer att framställa sig på det sätt som de gör.

Att göra: Fotografera ett känslo- eller maktporträtt
Dela in er i par och ta bilder av varandra. Välj vilken känsla ni vill gestalta. Hur skulle ni till exempel visa makt, mod eller ensamhet i ett porträtt? Använd er av ansiktsuttryck och kroppsspråk.

Gosse blåsande flöjt, 1635
Judith Leyster

I målningen *Gosse blåsande flöjt* ser du en pojke som spelar tvärflöjt. Han vänder sin blick upp till vänster i bilden. På väggen bakom pojken hänger en fiol och en blockflöjt. Pojkens kläder är lappade och slitna, likaså stolen som han sitter på. Målningen är realistiskt målad, vilket betyder att den är målad för att ge intrycket av att vara så nära verkligheten som möjligt.

Målningen är både ett porträtt och ett musikstilleben (stilleben kallas de motiv inom måleri och fotografi som innehåller olika uppställda föremål).

1600-tals konstnären Judith Leyster blev bortglömd efter sin död och den här målningen trodde man länge var gjord av en annan konstnär, Frans Hals. Men hon blev återupptäckt som konstnär drygt två hundra år senare då man lyckades uttyda hennes signatur JL* på målningen. Tittar du riktigt noga vid munstycket på flöjten som hänger på väggen så ser du ett J och ett L med en stjärna; Leyster betyder ”ledstjärna”.

Att diskutera och undersöka
Vad tittar pojken i bilden på?
Om du skulle kunna sätta på volymen på målningen, vilken musik skulle höras då? En glad eller sorgsen melodi? Skulle tonerna vara hårda eller mjuka?

Att göra: Gör ett musik-självporträtt
Vad gillar du för slags musik? Har musiksmak något med ens identitet att göra? Beskriver musiksmaken dig som person? Går det att göra ett musikaliskt porträtt? Går det att översätta din favoritmusik till en bild?
Pröva att måla ett musik-självporträtt!

Romantiskt landskap med gran, 1768–1780
Elias Martin

I *Romantiskt landskap med gran* ser vi en vindpinad, lätt böjd gran skildrad mot mörka berg. En blå himmel skymtas mellan de dramatiska molnen på bilden. Landskapet är noga målat men känns kanske lite overkligt och överdrivet, nästan som ett fantasilandskap.

Konstnären Elias Martin var förmodligen inte på den här platsen när han målade bilden utan har nog inspirerats av olika platser och bilder av naturen. Landskapsmålningen skulle kunna vara som en människas inre landskap, som ett slags porträtt av en persons känslor eller tankar.

Att diskutera och undersöka
Väcker det här landskapet några känslor hos dig? Kan en gran verka arg och kan ett moln se sorgset ut? Färger, former och hur något är målat kan få oss att uppleva olika känslor och stämningar i en bild, men kan en landskapsmålning ses som ett porträtt av en människa? Vad tänker du och de andra i gruppen om det?

Att göra: Gör ett självporträtt i form av ett landskap
Om du vore ett landskap hur skulle det då se ut? Och varför? Måla eller rita en bild av dig själv som en plats eller ett landskap. Platsen eller landskapet kan vara helt påhittat.

Asmund Palm, köpman i Konstantinopel, 1773
Jonas Hoffman

Asmund Palm poserar med turban, hermelinfodrad rock, turkisk kniv och radband. Han var en köpman som handlade med varor från Smyrna och Konstantinopel (städer som idag heter Izmir och Istanbul i Turkiet).

Under 1700-talet var handeln med länder i Asien viktig för den svenska ekonomin. Varor som bomull, porslin, kryddor, kaffe och te importerades och gav upphov till nya vanor. Det nya och exotiska blev trendigt och modernt. Kläder med turkiska inslag blev ett mode i Europa vid tiden. Att leka med roller och vad kläder berättar blev även en viktig del av många västerländska porträtt.

Kanske är det därför Asmund valt att klä sig i dräkten med turkiska attribut. Med porträttet tycks han ha velat visa att han var en förmögen köpman och samtidigt berätta om var han arbetade och med vilka slags varor han handlade med.

Att diskutera och undersöka: Kläder och identitet
Asmund Palm berättade genom sina kläder och föremål vem han var och vad han hade för yrke. Vilka olika yrkesgrupper eller andra grupper i samhället i dag visar sitt yrke eller grupptillhörighet med sina kläder?
När och varför är det bra eller viktigt att det syns på utsidan vad en person till exempel jobbar med?

Brorsdöttrarna Sigrid och Anna Mazér, 1858
Carl Peter Mazér

Här ser vi ett dubbelporträtt av två flickor och en liten svart katt. Målningen heter *Brorsdöttrarna Sigrid och Anna Mazér.*

Den ena flickan har en svart katt i famnen, hon tittar rakt fram ut ur målningen och möter betraktarens blick. Den andra flickan sitter med ansiktet lite vridet inåt i bilden och med ena armen kring sin syster. Med sin andra hand håller hon ett snöre som katten leker med.

Deras farbror Carl Peter Mazér var konstnär och har här målat av sina brorsdöttrar. Idag går det fort att avbilda någon med hjälp av en kamera men tänk hur det skulle vara att sitta stilla för att bli avmålad, kanske i flera timmar. Och hur lyckas man få en katt att sitta helt stilla?

Att måla ett porträtt på det här sättet tar lång tid, då som nu. Bara att få till stolen, smyckena och kläderna kan ta många timmar. Sedan tillkommer att lyckas fånga ansiktsuttryck, en stämning eller att göra det porträttlikt. Ofta får modellen eller modellerna komma till ateljén vid flera tillfällen.

Att diskutera och undersöka: Hur skulle du själv vilja bli avmålad?
En del av porträtten som finns på Nationalmuseum är gjorda efter beställning av den som visas på bilden.
Det kunde vara detaljerade beställningar till konstnären om hur beställaren skulle sitta, vilka kläder hon eller han skulle ha på sig, vilka saker som skulle vara med i bilden, plats, vinklar och till och med vilka färger som skulle användas när konstnären målade bilden. Skriv ner en sådan porträttbeställning till dig själv och använd den som utgångspunkt för att måla eller fota ett självporträtt!

Interiör med kvinna i korgstol, 1920
Pierre Bonnard

I bilden ser du en kvinna nedsjunken i en vit korgstol, placerad i målningens nedre del. Bakom henne syns ett rum med ett dukat bord.

Man kan tänka att rummet och personen i bilden reflekterar varandra eller står i kontrast till varandra. Kvinnans ansikte är målat i varma och mörka färger. Rummet i bakgrunden är målat i ljusare färger som gör att det ser upplyst ut och upptar en större del av bilden.

Den franske konstnären Pierre Bonnard, som målade bilden, är kanske mest känd för sitt sätt att använda färg. I sina målningar blandade han varma och kalla färger och la på färgen på ett speciellt vis, vilket gjorde att ytan på tavlan ger intryck av att vibrera.

Att göra: Humörsporträtt med färger
Om du till exempel känner dig trött eller sur, vilka färger skulle du använda för att beskriva det? Om du istället känner dig glad och pirrig, vilken färg skulle du välja då? Måla ett självporträtt. Bestäm dig för vilken känsla eller vilket humör du vill visa i din bild. Använd färger som du tycker beskriver det bäst.

Att göra: Rummet som självporträtt
Börja med att välja en del av ett rum där du känner dig hemma och trivs. Zooma in på den delen av rummet eller de föremål som finns där. Tänk på vilka saker eller delar av rummet som du tycker bäst om. Ta en bild. Berättar den bilden något om dig? Är det något föremål som du saknar och vill lägga till för att bilden ska bli som ett slags porträtt av dig?

Skriv ut bilden och jobba vidare och gör ett collage. Klipp ut bilder ur tidningar eller foton på olika föremål eller saker du vill ha med i din bild. Klistra på de nya delarna på bilden. Vill du arbeta med färger så kan du måla direkt på bilden.

Drottning Kristina som barn, Jacob Heinrich Elbfas skola

Gosse blåsande flöjt, Judith Leyster

Romantiskt landskap med gran, Elias Martin

Asmund Palm, köpman i Konstantinopel, Jonas Hoffman

Brorsdöttrarna Sigrid och Anna Mazér, Carl PeterMazér

Interiör med kvinna i korgstol, Pierre Bonnard